

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ARCHIVNICTVÍ A POMOCNÝCH VĚD HISTORICKÝCH

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**SOUDNICTVÍ A KRIMINALITA V JINDŘICHOVĚ HRADCI
NA POČÁTKU 17. STOLETÍ**

Vedoucí práce: doc. PhDr. Josef Hrdlička, Ph.D.

Autor práce: Alena Binderová
Studijní obor: Historie – Archivnictví
Ročník: čtvrtý

2012

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 26. července 2012

Podpis studenta

Anotace:

Téma předkládané práce zní Soudnictví a kriminalita v Jindřichově Hradci na počátku 17. století. Úvodní část je věnována představení samotného města, jeho správě a problematice práva a soudnictví. Jádro práce potom vychází z městské knihy, která se dochovala pro druhé desetiletí 17. století. Na jejím základě jsou kvantifikovány a prezentovány příklady obyvatel Jindřichova Hradce v oblasti civilního a trestního práva.

Summary:

The theme of the bachelor thesis sounds Judiciary and crime in Jindřichův Hradec in the early 17th century. At the beginning is introduced the town, the administration and the law. The main part is based on a court book. The book deals with an offense against the law in the second decade of 17th century. From this source are quantified and presented examples of people in Jindřichův Hradec from civil and criminal law.

Poděkování:

Mé poděkování patří Státnímu okresnímu archivu v Jindřichově Hradci, odkud jsem čerpala většinu pramenů. Rovněž za předložený materiál bych poděkovala Státnímu oblastnímu archivu v Třeboni – pracovišti v Jindřichově Hradci. Děkuji vedoucímu práce doc. PhDr. Josefu Hrdličkovi, Ph.D. za půjčenou literaturu, podnětné připomínky a korekci textu.

1. Úvod

Náplní této bakalářské práce je náhled do soudnictví v Jindřichově Hradci na počátku 17. století. Jindřichův Hradec se řadil v předbělohorském období mezi největší poddanská města v Čechách. Pokusím se přiblížit fungování zdejší městské správy. V této souvislosti se také zaměřím převážně na městskou radu a městského rychtáře. Právě do jejich pravomocí spadalo městské soudnictví. Na základě pramenů uložených v Archivu města Jindřichova Hradce nejprve předložím strukturu a kompetence těchto úřadů. Bližší náhled si poté vyžádá městský rychtář, který vedl soudní knihu dochovanou právě pro počátek 17. století. Od této městské knihy se poté dále bude odvíjet téma práce. Na jejím podkladu stojí jádro tohoto tématu. Ze zmíněné knihy jsem čerpala informace pro samotný soudní proces i pro kvantifikaci a jednotlivé příklady. Nejvíce zaznamenaných případů se věnovalo sporným dluhovým záležitostem, přesto se ani kriminální činy městu nevyhnuly. Kriminalitu jako součást každodenního života jsem se pokusila utřídit a jednotlivé případy přiblížit.

2. Město a vrchnost

Jindřichův Hradec jako město se začal formovat z tržní osady v poslední čtvrtině 12. století. Jeho počátky jsou spojeny s rodem Vítkovců. O městu lze hovořit až na přelomu 13. a 14. století, kdy se utvářelo pod pány z Hradce. Základem byl hrad založený kolem roku 1220. Za dobu téměř šestiset let se zde vystřídaly tři přední české rody, počínaje pány z Hradce přes slavatovskou vrchnost k Černínům z Chudenic.¹ Od počátku až do zrušení patrimoniální správy bylo městem poddanským.² Znamená to, že osoby zde sídlící se svými právy a povinnostmi, lidé nalézající zde pracovní vyžití, nebyli osobně svobodní, ale poddaní své pozemkové vrchnosti. V předbělohorské době přesto město patřilo k jedněm z největších v Čechách s 422 plnoprávnými měšťany a 430 domy.³ Od

¹ František Teplý, Dějiny města Jindřichova Hradce I-II, Jindřichův Hradec 1927-1936;

František Rull, Monografie města Hradce Jindřichova, Jindřichův Hradec 1875.

² I přes snahu v roce 1618, která měla krátkého trvání a byla nezdárného konce. Ambicí bylo stát se královským městem.

³ Václav Ledvinka, Poddanská města a městečka na panstvích jihočeských Vítkovců v 16. a počátkem 17. století, in: Poddanská města v systému patrimoniální správy (Sborník příspěvků

zakladatele, jehož jméno Jindřichův Hradec nese až k mnou sledovanému období, k posledním pánům z Hradce, si město prošlo různorodými proměnami. Stalo se správním, hospodářským, kulturním a obchodním centrem jihu Čech. Podobu, jakou mělo město na počátku 17. století, mu vtiskli právě poslední vladaři zlaté pětileté ríše.⁴

Adam II. z Hradce (1549 – 1596) zastával nejvyšší úřady v zemské správě Království českého. Roku 1585 se stal nejvyšším kancléřem a roku 1593 byl dosazen na místo nejvyššího purkrabího pražského. Za svého působení v Jindřichově Hradci, kde vládl v letech 1565 až 1596, se potýkal s několika problémy. Šlo o vnější hrozbu tureckého nebezpečí, kdy se sám zúčastnil výpravy do Uher, či dluhy⁵ nebo otázku náboženského rozkolu. Hradeckému pánovi se dařilo ve výstavbě a přestavbě svého rezidenčního sídla. Jindřichohradecký zámek v této době podlehl renesančním změnám. Přibýly přístavby tzv. Nového stavení na třetím nádvoří, arkád a rondelu. Nové výstavby probíhaly rovněž mimo zámecký areál. Jindřichohradecký nábožensky tolerantní vladař se oženil roku 1574 s katoličkou švábského původu Kateřinou z Montfortu. Také její zásluhou přišli do Jindřichova Hradce roku 1594 jesuité. O dva roky později Adam II. z Hradce 23. listopadu zemřel.

Jáchym Oldřich (1579 – 1604) vládl v Jindřichově Hradci mezi lety 1596 – 1604. Pokračoval a dokončil otcovy renovace. Další dluhy z nich řešil odprodejem rodového majetku. Roku 1602 obsadil úřad karlštejnského purkrabího. Téhož roku 13. ledna jeho sestra Lucie Otýlie uzavřela sňatek s vzdáleným bratrancem Vilémem Slavatou. Jelikož nemocný jindřichohradecký vladař neměl potomky, ve své závěti zanechal vše své sestře. Tímto krokem přecházel Jindřichův Hradec pomalu do slavatovských rukou. Smrtí Jáchyma Oldřicha 24. ledna tak rod pánů z Hradce vymřel po meči. Držitelkou panství však byla stále Lucie Otýlie, jejímu muži přešel hradecký majetek až po její smrti roku 1633.

z konference v Ústí nad Orlicí 12. – 13. září 1995), Ústí nad Orlicí 1996, s. 173–183; Jaroslav Pánek, Česká města v 16. – 18. století (Sborník příspěvků z konference v Pardubicích 14. a 15. listopadu 1990), Praha 1991, s. 117.

⁴ Václav Bůžek (ed.), Poslední páni z Hradce, České Budějovice 1998 (=Opera historica 6); Václav Bůžek – Josef Hrdlička, Dvory velmožů s erbem ríše: všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce, Praha 1997.

⁵ V. Ledvinka, Úvěr a zadlužení feudálního velkostatku v předbělohorských Čechách (Finanční hospodaření pánů z Hradce 1560 – 1596), Praha 1985.

Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka (1572 – 1652) je postava známá z dějin především vztahem k pražské květnové defenestraci roku 1618. Své postoje před i po této události sepsal ve svých pamětech.⁶ Držitelem jindřichohradeckého panství byl v letech 1633 – 1652. Již od mládí žil zde na zámku u svých příbuzných. V době, kdy nekatolíci již převyšovali katolickou menšinu, ke které patřila i sama vrchnost, konvertoval od Jednoty bratrské ke katolicismu.⁷ Díky finanční podpoře Adama II. z Hradce se mohl vypravit na cesty po Evropě. Po návratu uzavřel sňatek s budoucí jedinou dědičkou hradeckého panství. Působil v řadě úřadů na dvoře Rudolfově, Matyášově i v době dvou následujících císařů. Jako Matyášův královský místodržící se stal obětí pražské defenestrace. Slavatova pobělohorská kariéra stoupala dále do úřadu nejvyššího komorníka, později nejvyššího kancléře. Roku 1652 přešlo hradecké panství plně na nejstaršího syna Adama Pavla Slavatu.

3. Městské právo a správa

Městské právo až do poslední čtvrtiny 16. století bylo v Království českém nejednotné. Formy práva před Bílou horou zahrnovaly právní obyčeje, panovníckou vůli, soudní nálezy, právní knihy, sněmovní usnesení až došlo k samotné kodifikaci.⁸

V počátcích při zakládání města se výkon soudnictví a správy odvozoval od privilegií a výsad. Právo bylo založeno na místních zvycích. S příchodem německých kolonistů se k nám dostaly dvě oblasti práva. Magdeburské pro severní oblasti území a švábské pro střední a jižní část. Od husitství převažovalo staroměstské právo, které

⁶ Josef Jireček (ed.), Paměti nejvyššího kancléře království českého Viléma hraběte Slavaty z Chlumu a z Košumberka, vladaře domu hradeckého, pána na Hradci Jindřichově, Stráži, Telči, Žirovnici a Mělnice, nejvyššího dědičného šenka Království českého, císařův Ferdinanda II. a III. skutečného tejného raddy a komorníka, rytíře Zlatého rouna (nar. 1. prosince 1572, zemř. 19. ledna 1652) od L. 1608 do 1619 I-II, Praha 1866 – 1868; Antonín Rezek (ed.), Zápisky Viléma Slavaty z let 1601 - 1603, Praha 1887.

⁷ Thomas Winkelbauer, Konvertita, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), Člověk českého raného novověku, Praha 2007, s. 275-296; týž, Konfese a konverze. Šlechtické proměny vyznání v českých a rakouských zemích od sklonku 16. do poloviny 17. století, ČČH 98, 2000, s. 476–540.

⁸ Karel Malý, Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Praha 2005.

vyšlo z méně konzervativního práva švábského. Události ohledně Svatováclavské smlouvy a stavovského odboje daly příčinu k dalším krokům v rámci měst. V polovině 16. století se do struktury městského soudnictví zařadil apelační soud. Zřízen byl roku 1548 Ferdinandem I. Jeho založením panovník vstoupil do soudní soustavy měst jako odvolací orgán. Stal se tak v městském soudnictví soudem druhé instance. Rada nad apelacemi byla prvním byrokratickým soudem, jehož členové byli podřízeni pouze panovníkovi.

Pro lepší zorganizování městské jurisdikce mělo vzniknout dílo, které by bylo závazné pro všechna města. Usnesením zemského sněmu vznikla komise, která měla vypracovat dílo, které by městské právo ujednotilo. Roku 1534 tak vyšla Práva městská Brikiého z Licska. Nebyla však ještě oficiálně uznána. Jednalo se o upravenou formu brněnské právní knihy písaře Jana. Práce pokračovaly dále s nově ustavenou komisí. Byl to Pavel Kristián z Koldína,⁹ který se zasadil o uvedení nového zákoníku. Pod názvem Práva městská království českého vyšel roku 1579 tiskem. Rokem 1580 byl uznán apelačním soudem za závazný. O rok později vyšla i Krátká summa.¹⁰ I když měl mít tento městský zákoník celouzemní platnost, města podléhající magdeburskému právu jej přijala až roku 1610. Pro moravská města začal platit ještě později, až k roku 1697.

Dohlížitelé nad městským právem v Jindřichově Hradci se řídili dvěma instrukcemi vydanými Jáchymem Oldřichem z Hradce.¹¹ Z roku 1597 a v roce 1606 opětovně vydaná dvě nařízení týkající se konfese a činnosti správy ve městě. První instrukce pod názvem „*Jistá instrukce a nařízení, podle nichž nynější i budoucí purgmistr a konšelé i všeckna obec města mého Hradce v duchovních i v světských věcech řídit i chovati se mají a povinni budou*“ obsahuje 9 bodů. Druhá a obsáhlejší zaznamenává bodů 39 „*Artikulové vedle kterýchž obzvláště podle práv království tohoto českého, konšelé*

⁹ Pavel Kristián z Koldína (1530 – 1589) právní znalec, novoměstský písař, kancléř Starého Města pražského.

¹⁰ J. Jireček (ed.), Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich Summou od M. Pavla Krystyana z Koldína, Praha 1876.

¹¹ Jan Orth, Nástin historicko-kulturního obrazu Jindřichova Hradce od r. 1618 až do sklonku minulého století, Jindřichův Hradec 1883, s. 33.

v věcech městských politických sami k sobě i k jiným se chovati mají.“¹² Správa obce a soudnictví ležela v rukách městské rady a rychtáře.

Úřad rychtáře vykonával člověk zvolený od vrchnosti. Byl jmenován při obnovování městské rady. Disponoval rychtářským právem, tzv. žílou. Rychtářovou povinností byl dohled nad obecním pořádkem v denních i nočních hodinách. Rychtářovy pravomoci charakterizoval pro 16. století Zikmund Winter takto: „*Povinnost' prohlédati k veřejné bezpečnosti a mravnosti, k spravedlivosti v trzích, k čistotě v městě, zatýkati lidi nepořádné, psance z měst vypověděné hnáti, obstavovati dlužníky, na něž dáno právo, přetrhovati neřády, skrocovati nezbedné, zvláště času nočního, na překážku krádežů s čeledí jinde a jinde po městě choditi a ostříhati, při tom řídit soud v malých věcech policejních a soukromoprávních, v nichž šlo nejvýše do 10 kop, později do 20 kop, v trestním právě konati službu konšelům, ostříhati vězně, býti při jich výslechu i popravě a vykonávati vůbec exekuci ortelů konšelských všech a jakýchkoli.*“¹³ Mimoto měl jindřichohradecký rychtář právo zatýkat ty, kteří se nějakým způsobem provinili. Každý pátek potom měl přehlédnout vězně a nahlásit je radě, aby mohlo být rozhodnuto o jejich dalším osudu. Dozíral na konání spravedlnosti, přítomen byl u výslechu tortury i výkonu trestu. Zajišťoval zjednávání smluv. Kontroloval, zda nikdo veřejně nechodí se zbraní a neruší noční klid. Dbal, aby po večerním zvonění „opozdilci“ nepřebývali v krčmách.

Městskou radu tvořilo kolegium dvanácti konšelů, z nichž se po čtyřech týdnech střídali v úřadu purkmistra. Od roku 1520 se na místě purkmistra mělo vystřídat všech dvanáct konšelů v rámci jednoho roku tak, že „*purgmistrský auřad, ten aby pořádkem tím, jak se v radě sedí, konšel jeden druhému s náležitou vážností a uctivostí od sebe odevzdával.*“¹⁴ Primasem byl nazýván ten, který tento úřad převzal jako první po obnovení rady. Z úřadu odstupující purkmistr předával nástupci veškeré účty a městskou pečeť. Vážnost předsedajícího purkmistrského postu tkvěla i v tom, že ostatní radní měli purkmistra ve všem poslouchat. Obnovení nové rady bylo na závěr potvrzeno od vrchnosti. Konšelem mohl být člověk, který disponoval městským právem. Zároveň

¹² Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec 1372-1945, inv. č. 75, sign. 46, kniha č. 6.

¹³ Zikmund Winter, Kulturní obraz českých měst: Život veřejný v XV. a XVI. věku II, Praha 1892, s. 4.

¹⁴ SOkA Jindřichův Hradec, AM Jindřichův Hradec 1372-1945, inv. č. 75, sign. 46, kniha č. 6, artikl 1.

měl sídlit ve městě a platit městu veškeré poplatky. Sami měli na starosti městskou finanční agendu. K správním záležitostem městské rady patřila volba hejtmanů pro předměstí, cechmistrů, dohled nad řemesly. Měli také dbát na odvod platů od města a na celkový pořádek ve městě. K soudním záležitostem, „*k vyslychání a lidem spravedlnosti udělování*“ se měli scházet jen na radnici: „*Podle své nejvyšší možnosti bezevšech zbytečných průtahův a odkladův, z pouhé spravedlnosti šetříc, jednomu každému chudému i bohatému v pravé rovnosti a váze vejpovědi a rozsudky činili.*“¹⁵ Městské soudnictví bylo rozděleno mezi tyto dva orgány.

Pomocným orgánem radě i rychtáři byl šestipanský úřad – obecní starší, vzniklý v Jindřichově Hradci roku 1583. S purkmistrovým povolením mohli zastupovat nepřítomné konšely v radě. Byli pomocnou silou konšelům. Vznikem tohoto orgánu se měly zlepšit a usnadnit i správní úkoly rady.

Městský písař měl na starosti písemnosti a knihy dotýkající se městské správy a soudnictví. Obstarával zápisy do městských knih z projednávání městských rad, zapisoval výslechy svědků i samotné soudní jednání. Na samém počátku 17. století funkci městského písaře zastával Pavel Šviha, kterého roku 1610 vystřídal bývalý rožmberský sekretář Burian Celerin Bramhauzský z Rozštejna.

Každému úřadu byla vydána instrukce s pravomocemi a výkonem úřadu. Kdo byl ve správní funkci, musel rovněž složit přísahu.

4. Pohled do města

Vlastní vnitřní Staré město bylo obeháno hradbami s třemi vstupními branami, Novoměstskou, Nežáreckou a Rybnickou, které ústily na stejnojmenná předměstí Nové město, Nežárecké a Rybnické. O městské brány, jejich zamykání a odemykání se staral branný. Ten měl společně s jedním městským hejtmanem, který držel v tu dobu s ponocnými noční hlídku, zaopatřovat noční uzavírání bran s tím, že „*purkmistr každéj ode všech tří bran města klíče hned po zavření bran k sobě, aby přijímal a ty pilně opatroval a od sebe bez nuzné potřeby žádnému nevydával.*“¹⁶ Pokud měl být někomu umožněn průchod v době, kdy brány již „*zámky ubezpečeny bejvaly,*“ musel mít

¹⁵ Tamtéž, artikul 4.

¹⁶ SOkA Jindřichův Hradec, AM Jindřichova Hradce, inv.č. 75, sign. 46, kniha č. 6, zde artikul 35.

dotyčný pádný důvod, aby byly klíče od purkmistra znovu přineseny a jemu bylo otevřeno. Výjimkou nebyly však případy, kdy se s klíči nakládalo libovolně a průchod se umožnil snáze bohatému než chudému. Než se zaměřím na podstatné objekty ve Starém městě, ještě krátce pohled na druhou stranu jindřichohradeckých hradeb.

Prostor vně Starého města mělo na starost celkem devět předměstských hejtmanů (na každém předměstí po třech).¹⁷ Jejich úkolem bylo vybírání panských platů, starat o čistotu, pořádek a bezpečnost v příslušné části města. Dohled nad pořádkem hejtmanům příslušel i v nočních hodinách, kdy také dozírali na výkon *ponůcek*. Ona bezpečnost se netýkala jen policejní činnosti, ale její součástí byla i prevence před ohněm a organizace v době požáru, jelikož ani v těchto situacích se lidé nechovali vždy příkladně. Namísto pomoci s uhašením ničujícího živlu se někteří sami na jiných obohacovali.¹⁸

Ústřední objekt ve městě byl zámek.¹⁹ Zdejší sídlo vrchnosti si zásluhou Adama I. z Hradce prošlo od počátku 16. století proměnou v renesanční rezidenci. K hradní části byla přistavována další stavení i za posledních pánů z Hradce a vznikl tak rozsáhlý zámecký komplex. Ke stávajícím katolickým stavbám přibývaly ve městě i stavby utrakvistické. S početným nárůstem příznivců tohoto vyznání a jejich postupnou emancipací se vydělovaly i jejich nároky na vlastní svatostánek. Adam II. z Hradce dal tedy na počátku 90. let 16. století povolení, aby započala stavba kostela pro utrakvisty – kostela Nejsvětější Trojice. V pozadí však nezůstávala ani katolická část města, ke které patřila i vrchnost. Pro potřeby jezuitů, převážně pro vzdělávací účely počala roku 1595 výstavba jezuitské koleje s gymnáziem.

Dějištěm každodenního života bylo náměstí²⁰ (rynk) s postraními řemeslnickými ulicemi. Na této rozlehlé nejrušnější vnitřní části města se odehrávala různá městská či vojenská shromáždění. Konaly se zde slavnostní průvody a jiné zábavy. Prostory náměstí vybízely ale rovněž k obchodu. Nechyběly trhy a jarmarky. Výroční trhy se konaly v termínu letním, podzimním a postním. Na tyto výroční jarmarky mohli přicházet lidé a trhovci odevšad. Trhy týdenní konané ve středu a sobotu nebyly již tak

¹⁷ Tento počet se měnil. Čtvrtý artikul v instrukci Jáchyma Oldřicha zmiňuje hejtmany čtyři, na každé předměstí.

¹⁸ Tak jak tomu bylo například obdobně v září roku 1607; F. Teplý, Dějiny I/3, s. 41-43.

¹⁹ K jindřichohradeckému zámku J. Novák, Zámek Jindřichohradecký, Jindřichův Hradec 1900; Týž, Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Jindřichohradeckém, Praha 1901.

²⁰ Zikmund Winter, Zlatá doba měst českých, Praha 1991, s. 83–102.

velkolepé. Na těch si venkované a měšťané nakupovali od sebe navzájem potřebné produkty. Ne vždy však lidé dodržovali při týdenních trzích místo k trhu určené a „*vejběhy ven z města a předměstích na cesty a silnice [činí] a tu nepořádně všech věcí, na trh do města vezených a nešených od každého svobodně, překupováním, přejímáním a prodáváním se děje.*“²¹ Toto jednání škodilo vrchnosti ve vybírání mýtného, a proto kdo by se tak zachoval, měl být potrestán. Naopak výstrahou a varováním pro špatné úmysly kupců a zlodějů měl být zvonek umístěný na boční zdi radnice, kterým bylo v průběhu trhu na nepoctivce zvoněno. Tento rychtářský zvonek měl ale i jiné účely. Sloužil ke svolávání, když se měla městu vyhlášovat důležitá nařízení, oznamoval rovněž odsouzení provinilce na pranýř a upozorňoval na noční klid.²²

V neposlední řadě a pro správu města a dané téma neopomenutelná, byla radnice.²³ Stará jindřichohradecká radnice se nalézala v řadě domů na severozápadní straně při náměstí. Nešťastné požáry a s nimi spojené opakované opravy daly radnímu domu na počátku 17. století staronovou podobu. Po požáru roku 1603 byly upraveny schody vedoucí při vnější zdi do patra na pavlač, z které se městu vyhlášovaly úřední záležitosti. Odtud byl vstup do radní síně, kde zasedala městská rada, respektive soud. Dole v přízemí se nacházela shromažďovací předsíň, tzv. mázhauz. Při požáru 10. září 1607 vyhořela radnice znovu a opět to nebylo naposledy. Při opravách byla překlenuta ulička vedle radnice, takže vznikl průchod a radnice se tím více rozšířila.

Pro městské soudnictví a samotný soudní proces byly v této době nepostradatelné i další objekty. Radnice jako budova i městský soud jako instituce představovaly jakýsi předstupeň k následujícímu, což souviselo již přímo s viníkovým potrestáním.

Vězení²⁴ sloužila převážně k zadržení pachatelů po dobu výslechu, před vynesením rozsudku, dokud viník nesplatil dluh, nikoliv jako dlouhodobá vazba za trestné činy. Druhů vězení bylo více. Důvodem se stalo převážně odlišné sociální postavení vězňených. První typ představovalo tzv. vězení lehké, určené převážně pro měšťany s lehkými přestupky. Nepostrádalo vybavení typu stolu a lavice. Vězeň si s sebou mohl

²¹ SOKA Jindřichův Hradec, AM Jindřichova Hradce, inv.č. 75, sign. 46, kniha č. 6, zde artikul 20.

²² Luděk Jirásko, Z historie jindřichohradeckého pranýře, Jindřichohradecký vlastivědný sborník 2, 1990, č. 2.

²³ Josef Novák, Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Jindřichohradeckém, Praha 1901.

²⁴ Vlastimil Vondruška, Katovny a mučírny, Praha 1993; Z. Winter, Kulturní obraz.

přinést i jiné vlastní věci. Příbuzní a přátelé sem měli k zadržovanému volný přístup. Uvězněný se mohl volně pohybovat, ne však ven z budovy. Pokud si požádal a bylo mu vyhověno, dovolilo se i krátkodobé propuštění. Zvláště byly odděleny světnice mužů a žen. Doložit tyto znaky vězení lze i v Jindřichově Hradci. „Kejzlička“, jak byla místními nazývána, se nacházela v Novoměstské bráně. Tento název se ujal zřejmě po opravách na počátku 20. let 16. století, kterým podlehl i toto vězení. Mikuláš Kejzlička byl údajně prvním člověkem, který si v opraveném vězení poseděl, a tak se vžilo toto pojmenování.²⁵ František Teplý uvádí že, „*tam přišel přestupník řemeslný, měšťan, dlužník, když naň radní páni podle knih právem sáhli.*“ Za své přestupky si v tomto vězení pobýli také i někteří radní a hejtmané za neplnění svých povinností, jako byl například výběr berně. Sloužilo v této době současně jako vězení pro dlužníky. Dlužnická vězení nebyla trestem, ale donucovacím prostředkem, aby provinilec dluhy splatil. Dokladem „pohodlí“ tohoto typu vězení budiž nejen podmínky a vybavenost, jako jsou od roku 1520 kamna, ale také skutečnost, že toto místo nezbavovalo člověka jeho cti.

To ovšem neplatilo o dalším typu vězení. Do těžšího vězení zvaného birdovna byli posíláni ti, kteří spáchali těžký čin a nebyli členy městské obce. Šlo jmenovitě o tuláky, žebráky či poddané z okolí. Připoutání bývali řetězy ke stěně nebo zavírání do klády, aby se nepokoušeli uprchnout. Držení pospolu v jedné místnosti byli jak muži, tak i ženy. Birdovna v Jindřichově Hradci stála při městské zdi za radnicí. Od ní vedla ulice po ní jmenovaná čili biřická/šatlavská. Z popisu Františka Teplého se dozvídáme, že tato šatlava „*měla železné dveře a silná mřížová v oknech a všelijakého neřádu hmyzího až dost a musel ji čistiti ras nebo kat, vymejvati žena jeho.*“²⁶ Její součástí byla rovněž mučírna. Samotná tortura úzce souvisela s výkonem hrdelního práva.²⁷ Podle přesných postupů byla praktikována u deliktů, k nimž bylo potřeba doznání či další výpověď. Forma tohoto krutého výslechu náležela i Jindřichovu Hradci, který měl možnost hrdelního práva. Nedisponoval ale jejím vykonavatelem. Kat byl do města na počátku 17. století zapůjčován z okolních měst. Výkon hrdelního trestu souvisel ještě s výdaji

²⁵ F. Teplý, Dějiny I/2, s. 173.

²⁶ Tamtéž, s. 65.

²⁷ Jindřich Francek – Tomáš Šimek, Hrdelní soudnictví českých zemí: soupis pramenů a literatury, Praha 1995; Jaroslav Pánek, Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách (Výsledky, problémy a perspektivy studia), ČsČH 32, 1984, s. 693-728.

spojenými s popravou, které zahrnovaly rovněž záležitosti spojené s celým pobytem kata a jeho doprovodem.

Pranýř²⁸ představoval místo veřejného odsouzení. Byl nepočetným místem, obdobně jako bylo nahlíženo na birdovnu, mučírnu či samotné biřice a katy. Znamenalo to, že trest pranýřem postihoval nižší společenské vrstvy a městskou chudinu. Zmínky o jindřichohradeckém pranýři jsou známy z 15. století. Toto místo hanby a potupy původně stávalo uprostřed náměstí. V průběhu dalších let se pranýř přesunul ke zdi radnice. Měnila se i samotná materiální podoba. Kamenné pranýře nahrazovaly původní dřevěné.

5. Městské knihy

Z předbělohorské městské agendy se v Státním okresním archivu v Jindřichově Hradci dochovaly pro přelom 16. a 17. století mimo jiné městské knihy. Vedeny byly při městské radě městským písařem. Do roku 1597 byly svěřeny do opatrování rychtáři. To se tímto rokem mělo změnit. Vypovídá o tom nařízení Jáchyma Oldřicha, artikul pod číslem 16. *„Ačkoli od mnoha let knihy trhové zápisné, všelijaké, města tohoto Hradce v samém opatrování rychtáře bejvávaly a ještě posavad' zůstávají, však považujíc já, z mnohých nešťastných příkladův slušných a hodných příčin, těch těžké nebezpečnosti a náležitější a dostatečnější opatření zapotřebí bejti, o tom takto nařizuji, a to od vás konšelův konečně míti chci, abyste vy, v jistém krátkém čase, jakž vám nejdřív a nejvejš možné, kancelář v domě radním při světnici radní, dobře od cihel a kamene bezpečnou postaviti a zhotoviti dali, aby dotčené všeckny knihy městské, záduší sv. Jana špitálské a sedlské k obci náležité a jiné všelijaké pře a spravedlnosti lidské, ku právu zašlé a náležité (poněvadž na těch vši obci a vám každému jednomu i všem lidskejm spravedlivostem vysoce záleží, pilně chovány byly a zůstávaly [...] a v moc vaší konšelskou v místo radní do truhlici obzvláštní [...] knihy pak dotčené městské a jiné všelijaké spravedlivosti lidské, ty aby v věrném a pilném opatrování písaře radního*

²⁸ Richard Horna, *Pranýř: o některých zachovaných pranýřích v našich a okolních zemích*, Praha 1941; V. Vondruška, *Katovny*, s. 42-46.

*zůstávaly.*²⁹ Přestože rychtáři bylo odebráno opatrování městských knih, jeho úkoly nadále spočívaly v policejní a pořádkové službě. Její součástí bylo vedení knihy, o které pojednávám níže.

Mezi zmíněné knihy patřily ty, které pojišťovaly práva měšťanů. Pro jindřichohradecké měšťany to byla kniha závětí z let 1539 – 1616, knihy svatebních smluv pro léta 1542 – 1599 a 1598 – 1731, pozemkové knihy pro Staré město, Novoměstské, Zarybniční a Nežárecké předměstí. Dochovaly se rovněž radní manuály od roku 1604 a knihy přípovědí do roku 1617. Pro počátek 17. století se dochoval rovněž urbář z roku 1613. Ten se nachází ve fondu Rodinného archivu Slavatů z Chlumu a Košumberka v Státním oblastním archivu Třeboň – pobočka Jindřichův Hradec.

6. Městská kniha - rozbor

V Státním okresním archivu v Jindřichově Hradci je uložena ve fondu Archivu města Jindřichova Hradce jako kniha číslo 164. Kniha byla založena 13. ledna 1610. Celý název zní *Registra pamětní, založený od středy ochtab Tří králův k roznamenání lidských spravedlností, k vyřízení Pán Bůh rač dáti jednomu každému té spravedlnosti užítí.*

Rozměry celokožené vazby jsou 20 cm šířky a 32 cm výšky. Papírové listy dosahují rozměrů 19,5 cm a 31 cm. Novodobá paginace v levém dolním rohu je dovedena do čísla 183. Samotná kniha však obsahuje 164 stran textu plus volně vložené listy s různými zápisky. V pravém horním rohu je dobová foliace. Foliem 78 končí Žádného rychtářství. Dále text pokračuje až k číslu 84. Na foliu 115 se nachází osamostatněný zápis z roku 1617, ze středy po svatém Tobiáš, kde Jan Žádný vystupuje jako kmotr při křtu.³⁰ Na závěr knihy byla vypracována pomůcka pro usnadnění orientace mezi zápisy v knize. Pod foliem 117, v rozmezí stran 185-195 se nachází abecední jmenný seznam osob, které figurují v zápisech. U jednotlivých jmen je vždy připsáno příslušné folio, na kterém se jejich případ vyskytuje.

²⁹ SOkA Jindřichův Hradec, AM Jindřichova Hradce, inv.č. 75, sign. 46, kniha č. 6, zde artikul 16.

³⁰ Josef Kadeřábek, Protireformace Slaného v letech 1610-1635 a její dopad na sociální vazby radních, *Historická demografie* 33, 2009, s. 9-44.

První zápis je uveden „*k sobotě po svatým Šťastným*“ tedy k 16. lednu roku 1610. Zápisy sahají do začátku srpna roku 1618. Jsou chronologicky řazené a datované. Vždy první zápis jednoho dne nese plné datování, následující pouze odkazují formou „*téhož dne a léta.*“

Kniha je vedena celá v českém jazyce. Co se jazyka u soudu dotýká, na samotném městském soudě se vedly spory o to, jakým jazykem se bude „*na právě*“ komunikovat. Samotná Koldínova městská práva upřednostňovala jazyk český. Převažující čeština však vzbuzovala nelibost mezi německy mluvícími obyvateli Jindřichova Hradce.³¹ Němečtí měšťané, kteří česky nerozuměli, měli právo opatřit si tzv. právního přítele, který by za ně při soudu mluvil česky. S dalšími spory, které nastaly o totéž v roce 1611, pochází dohoda o tom, že v menších záležitostech by bylo povoleno mluvit německy, nikoli však u případů vážnější povahy.³² Tato problematika je zřetelná i v jindřichohradecké městské radě předbělohorské doby, kam dosazoval Vilém Slavata především Čechy. Je zaznamenán případ z roku 1611, kdy Abraham Perleb, toho léta sedící v městské radě, byl nucen z tohoto úřadu odejít, „*že je Němec a česky neumí.*“³³

7. Rychtář Jan Švenda neboli Žádný

Knihu vedl rychtář, který se staral o menší dluhy a méně závažné přestupky. Jedná se o zápisy rychtáře Jana Švendy neboli Žádného. O jeho osobě přináší útržkovité informace František Teplý vycházející z městských knih. Za dobu Žádného působení v rychtářské funkci nalezneme několik stížností na neplnění jeho povinností či nedostatečnost v jejich plnění. Negativní hodnocení rychtářovy osoby zaznívalo z více stran. Jednalo se o domluvy od purkmistra, primasa za nesprávné věznění sousedů a podobné pravomoci. Ve sporech se ocital rovněž s městským písařem Burianem Bramhauzským, který například podal žalobu 23. března 1610,³⁴ že se rychtář

³¹ Jan Muk, Spor o češtinu před právem města Jindřichova Hradce 1612, Jihočeský sborník historický 5, 1932, s. 115-117; týž, Jak se poněmčoval Jindřichův Hradec, Jindřichův Hradec 1933.

³² F. Teplý, Dějiny I/3, s. 70.

³³ J. Muk, Jak se poněmčoval Jindřichův Hradec, s. 52-53.

³⁴ SOKA Jindřichův Hradec, AM Jindřichova Hradce, inv. č. 99, sign. 200, kniha č. 30, fol. 28.

nevykázal jako osoba, která by rozuměla obstavuňkům. V radním manuálu písař rovněž uvádí, že se rychtář vzpíral přijmout klíče, které mu byly poručeny, „*aby dobrý rád byl a neřády aby přetrhoval. On jich vzíti se spěchoval, až mu to domluveno bylo.*“³⁵ Ohledně městských bran a příslušných klíčů byl rychtář ve sporech zřejmě častěji. Situace dospěla do bodu, kdy se sám rychtář ocitl v městském vězení: „*Ve čtvrtek po Vzkříšení pána Krista [7. dubna 1611] p[an] Jan Šenhanzl, ty časy auřad purkmistrský držící, s panem Burianem klíče od bran poručili složiti a mně do vězení jíti s poručení její milosti pánů a hejtmana, ale oni o ničemž nevěděli, to sami od své újmě učinili.*“³⁶ Sám rychtář poté uvádí při s písařem Bramhauzským 24. června 1610, na svátek Jana Křtitele, „*jsouc sobě sme připjeli, nechtěl mi Burian splniti. Ptal sem se ho, proč, že sem mu všudy roven. On mluvil, že nejsem roven.*“³⁷ Napomenutí a stížnost přicházela i z řad hejtmanů. Rychtář byl kvůli tomu obeslán na radnici, když údajně nechtěl být hejtmanům ku pomoci, když byly „*nějaký pokřiky po domech šenkovních a hlásní brány přes celú vždy otvírají a potomně jaké pokřiky po předměstí bývají.*“³⁸ K 5. červenci 1611 od úterý do soboty pobýval z poručení městské rady opět ve vězení: „*Nižádné rukojme vidati jsou nechtěli, což jednoho třikrát a podruhé týž to jsou dobří poctivé lidi vyhledávali s přimluvami svejmi užítí nemohli, nýbrž hned na položení 50 kop, když složím, že hned puštěn býti mám, že sem pak nevěděl, proč bych takovou pokutu složiti měl. Až p[an] auředník se v to vložil a se přimlouval s p[anem] Joachymem, že mne na položení té pokuty do 4 neděl vyručili.*“³⁹ Po všech těchto obtížích odešel Jan Žádný při obnově rady 30. července 1611 z rychtářského úřadu. Jeho nástupcem se stal Matouš Kokr: „*Z jisté vůle a poručení Jeho M[ilosti] p[ána] jest toho dne primas a rychtář nový a rada zcela zaúplna dosazená. Voleni: p[an] Jan Šenhanzl za primasa, konšely: Baltazar Kožešník, p[an] Kaplický, Kryštof Kasalar, Nikodým Straka, Vondra Strejček, Andreas Varhaník, Cyprián Pirchan, Ambraham Perleb, Jiřík Pekař, Petr Konvař, Jan Žádný, rychtář p[an] Matouš Kokr.*“⁴⁰ Bývalý rychtář se tedy následně ujal místa v městské radě. Purkmisterský úřad převzal od Petra Konvaře roku 1612 v pátek první

³⁵ Tamtéž, fol. 95.

³⁶ SOkA Jindřichův Hradec, AM Jindřichova Hradce, inv. č. 234, sign. 187, kniha č. 164, fol. 69.

³⁷ Tamtéž, fol. 32.

³⁸ Tamtéž, fol. 61.

³⁹ Tamtéž, fol. 77.

⁴⁰ Tamtéž, fol. 78.

v postě, 8. února 1613 po Petru Pohnanovi a o rok později jej přijal 22. srpna po Andreasi Šilarovi.

Ohledně rychtářova majetku se z *Dějin města Jindřichova Hradce* dozvídáme, že při ohni 21. května 1615 patřil mezi pohořelé. Přišel tedy o část svého majetku. Z urbáře k roku 1613⁴¹ ze Starého města je zaznamenán Žádného odvod 26 grošů, přičemž 20 připadalo na dům, 2 na haltýř a 6 bylo ze sádky.

Městská kniha je uvedena k začátku roku 1610 do 30. července roku 1611. Tedy po dobu výkonu Žádného rychtářské funkce. Následují zápisy událostí, které bývalý rychtář, nyní jako jeden z konšelů, nebo jako přímo purkmistr zaznamenal. Frekvence těchto zápisů je ojedinělá v rozmezí let 1611 až 1618. Převažuje agenda projednávaná Janem Švendou jako purkmistrem či městským radou. Zachycuje ale rovněž význačné události přesahující samotné město. Nechybí zmínky o pasovských vojácích a vpádu do Prahy, či že roku 1612 „*Rudolf císař v hodinu 2 na noc umřel*,“ o pražské defenestraci a neopomněl ani odchod jezuitů z Jindřichova Hradce. Poslední zápis je k roku 1618. Konkrétně jak se Jindřichův Hradec podvkrát ubránil útokům, které následovaly dva měsíce po pražské defenestraci. Následný osud a dění ve městě před Bílou horou zaznamenán není, jelikož dne 15. ledna 1619 byla podána žádost o obměnu rady z důvodu úmrtí některých jejích členů. Byli mezi nimi právě Jan Žádný, ale i Matouš Kokr.⁴²

8. Kvantifikace

V kvantifikaci zápisů jsem vycházela z původního oddělování jednotlivých zápisů, které od sebe odděluje vodorovná čára. Na toto jsem brala ohled i ve chvíli, kdy se zápisy dotýkaly jedné osoby, ale byly zapsány o několik dní později. Zahrnula jsem všechny zápisy i ty, které se řadí spíše mezi pamětní a nedotýkají se přímo rychtářovy agendy. V závěru knihy, kde oddělování chybí, jsem vycházela z obsahu jednotlivých

⁴¹ Státní oblastní archiv v Třeboni, pracoviště Jindřichův Hradec, Rodinný archiv Slavatů, inv. č. 184, kniha č. 27.

⁴² F. Teplý, *Dějiny I/3*, s. 126.

sdělení. Počítáno bylo jen se stranami v knize. To znamená, že jsem nezahrnovala jednotliviny zapsané na volně vložených listech.

Nejprve jsem se zaměřila na vzorek k roku 1610 v počtu jednotlivých dnů v týdnu. V tomto měřítku zápisy příliš nekolísají. Jen v neděli lze najít výraznější úbytek zapsaných případů. Rychtář se své činnosti věnoval jakýkoli den v týdnu. Neznamenalo to však, že zapisoval každý den. Mezi jednotlivými zápisy se objevují i několikadenní rozestupy. Pokud bych měla kvantifikovat počty zápisů za jeden den, poté by jednoznačně převažovaly jako jednotliviny. Zápisy na den se pak sestupnou řadou snižují se zvyšujícím se počtem zápisů. Dny, kdy bylo zapsáno sedm až deset případů, jsou výjimečné. Vyskytují se každý jen jedenkrát.

Znázornila bych ještě krátce vymezený roční úsek v měsíčním rozpětí, který zahrnuje 550 případů. V průměru tedy na každý měsíc připadlo přibližně 46 zápisů.

leden	únor	březen	duben	květen	červen
38	39	75	63	39	33
červenec	srpen	září	říjen	listopad	prosinec
45	45	58	42	45	28

V následujícím jsem vyšla z časového úseku, kdy působil Jan Žádný ve funkci rychtáře. Konkrétně tedy z období od počátku roku 1610 do 30. července roku následujícího. Zaměřila jsem se na dvě oblasti - civilněprávní a trestněprávní.

Nejprve bych přistoupila k otázce civilního práva. Úvod jsem využila k představení soudní praxe. Předně je ještě nutno podotknout, že kvantifikování jednotlivých případů se v některých případech prolínalo. Tam, kde se v jednom zápisu vyskytovalo několikero provinění, jsem zahrnula pod oba přečiny. Nejčastěji tato situace nastala u nactiutrhání, které doprovázely následně fyzické potyčky.

9. Civilní právo

Městskému právu a postupu soudního řízení se v minulosti věnovali Jiří Klabouch, Jan Kapras, Václav Vaněček.⁴³ V posledních letech jsou to práce právního historika Karla Malého.⁴⁴

Soudní řízení mohlo být zahájeno, jen pokud nějaká osoba podala podnět. Tento žalobník byl označován jako původ. Na druhé straně stál viník, kterému bylo na žádost původu doručeno *obeslání*, aby se dostavil k soudu. Poté co se dostavil, proběhlo samotné přelíčení. Byla zde rovněž možnost tzv. *hojemství* neboli žádost o zhovění. Ta znamenala, že dotyčnému mohl být umožněn odklad celé záležitosti. Když se jedna ze stran nedostavila k soudu, bylo využito *stanného práva*. Příklad se *prostál* a nepřítomný prohrál spor. V průběhu přelíčení byla nejprve vyřčena obžaloba, ke které se následně obeslaný vyjádřil. Využíváno bylo rovněž výpovědi svědků.⁴⁵ Celý soudní proces byl zaznamenáván městským písařem. Po rozsudku se dotyčný mohl dočkat několikera forem trestu, kterých městské právo užívalo. Šlo o ztrátu cti, vypovězení, vězení, trest smrti nebo peněžitý trest. Celý spor mohl být vyřešen i pouze mezi oběma stranami, které byly ve při, pokud se vzájemně dohodly a vyrovnaly.

V rychtářově jindřichohradecké městské knize se nacházejí zápisy obvinění a obeslání, které se nejčastěji dotýkají dlužných peněz a majetku. Tvoří je téměř 70 % případů. V největší míře se jednalo o to, že jedna osoba obvinila druhou pro povinný dluh. V prostém udání v zápisu následuje po datu jméno žalujícího pro dluh či věřitele, jméno viníka pro dluh povinného a částka v kopách grošů. Zapsáno v městské knize

⁴³ Jiří Klabouch, *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*, Praha 1967; Jan Kapras, *Přehled právních dějin zemí České koruny. Díl první, právní prameny a dějiny státního zřízení doby předbělohorské*, Praha 1922; Florian Sivák - Karel Malý, *Dějiny státu a práva v Československu*, Praha 1964; Václav Vaněček, *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*, Praha 1964.

⁴⁴ Karel Malý, *K českému trestnímu právu 15. - 16. století*, Praha 1962; týž, *České právo v minulosti*, Praha 1995; týž, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha 2005; týž, *Městské právo v 16. - 18. století v Evropě: sborník příspěvků z mezinárodní konference uspořádané právníkou fakultou UK ve dnech 25. - 27. září 1979 v Praze*, Praha 1982.

⁴⁵ K tomuto tématu Zlata Brátková, *Pražské knihy svědomí z konce 16. století*, *Pražský sborník historický* 31, 2000, s. 5-36.

například takto: „*V úterý po Přišky panny Michal Unger obvinil Pavla valchaře pro dluh povinný 4 kop. Poručeno mu do dvou neděl spokojiti.*“⁴⁶ Peněžité dluhy se zde vyskytují bez bližší specifikace, ale i s určením za co konkrétně měly být splaceny. Je zmíněno, že předmětem dluhu byla částka za víno, pivo, maso, med a jiné. Při dohodě či sepsané smlouvě o dluh se uvedlo, do kdy má dlužník částku splatit. Dlužník připovídal obstarat dlužné peníze do určitého jarmarku, k svatému Jiří, k Velikonoci a jiným významným dnům. *Pro dosti nečinění* k splacení dluhu se měl dlužník odebrat do vězení. „*Dát peníze nebo do vězení poručeno mu jíti,*“ bývalo často na závěr poznamenáno, načež „*z vězení propuštěn býti nemá, až tu všecku summu složí.*“ Kdyby nemohl dlužník splatit dlužnou částku v jeden čas, byla mu rozložena na několik termínů, ke kterým ji měl po částech věřiteli splácet až do zaplacení celé sumy. Na neplacení těchto *zasedělých veruňků* si měšťané rovněž rychtáři stěžovali. „*Ve čtvrtek po suchých dnech postních Kašpar Plenkh obvinil Jilka soukeníka pro zasedělé veruňky. Připověděl, že k svatému Jiří příštímu jeden veruňk složí a druhý v 4 nedělích po s. Jiří. Pakli bude moci k svatému Jiří shledati oba spolu, že by položiti chtěl.*“⁴⁷

Pro lepší zajištění a pojištění práva si měšťané nechávali vyhotovovat smlouvy, kde bylo zaznamenáno přesné vyrovnání. Takovéto údaje ze smluv se nachází i v rychtářově městské knize. „*Téhož dne a léta [17. 2. 1610] Pavel Fuxukukl učinil smlouvu o dluh povinný 31 kop za voly Matějovi n: ze vsi Vydří. Uvolil se mu platiti takto, při nejprv příští svatýho Jiří 11 kop, k svatému Jakubu 10 kop, k svatému Bartoloměji ostatní 10 kop doplatiti, jestliže by prvního termínu pominul a přitom času nepoložil, aby byl se do vězení povinen dostaviti, a z vězení propuštěn býti nemá, až tu všecku summu složí. Více žádného hojemství užiti nemá. Dal první termín 11 kop, které jest on přijal.*“⁴⁸

Dlužníci byli bráni do vězení nikoliv kvůli trestu. Měli tím být přinuceni, aby dlužnou částku splatili co nejdříve. Nejprve museli opatřit danou sumu a až poté mohli být propuštěni. V tomto případě mohlo být využito tzv. *rukojemství*, kdy se další osoba či osoby za dlužníka zaručily, že částku splatí. Onen rukojmí, kterého za sebe dlužník zastavil, byl jakousi pojistkou, že ke splacení dluhu opravdu dojde. Sliboval, že „*svou čest a víru a řemeslo svý, kterému se učil, zastavuje, že se tak stane.*“ Nemuselo se

⁴⁶ SOKA Jindřichův Hradec, AM Jindřichova Hradce, inv. č. 234, sign. 187, kniha č. 164, fol. 1.

⁴⁷ Tamtéž, fol. 12.

⁴⁸ Tamtéž, fol. 9.

jednat jen o finanční zaručení. Mohlo přijít i v případech jiných, kdy byla potřeba ujištění, že viník splní, co od něj bylo požadováno.

Svou úlohu měla i dlužníková manželka, na kterou mnohdy přecházely jeho povinnosti. Například když byly stanoveny soukeníkovi dva termíny, na které měl každoročně pokládat určitou sumu až do plného umoření dluhu, poznamenává rychtář „*a jestliže by s prostředkem smrti z tohoto světa sešel, aby Alžběta manželka jeho povinna byla takový dluh složití měla.*“⁴⁹ Jelikož také nebylo jednoduché peníze v případě uvěznění obstarávat, docházelo k případům, kdy dlužník „*na místě svým manželku svou zanechati chce, aby svou věc k místu a konci vésti mohl.*“⁵⁰

K poznamenání Jana Švendy patří také zaznamenaná korespondence s jinými městy (Třebíč, Třeboň). Jednalo se o spory mezi místními měšťany a těmi z odlišných panství formou šuldprýfů – dlužních úpisů, které docházely k rychtářovým rukám. Ten měl o záležitosti spravit jindřichohradeckého viníka a dojednat s ním vyřízení sporu.

10. Trestní právo

Městskému trestnímu právu a kriminalitě v novověku byla věnována pozornost již v několika studiích a monografiích. Badatelé se zaměřují na lokální situaci a tamní dochované prameny. Tato bádání se objevují v Čechách.⁵¹ Z hlavního města jsou to například studie na stranách Pražského sborníku historického.⁵² Na Moravě se této tématice věnovala Hana Jordánková a Ludmila Sulitková.⁵³ Bádání tematiky městského

⁴⁹ Tamtéž, fol. 17.

⁵⁰ Tamtéž, fol. 20.

⁵¹ Bohumír Roedl, Svědectví z morového času. Kniha svědeckých výpovědí u městského soudu v Žatci z let 1580 – 1587, Praha 2003; Jindřich Francek, Soudní kniha města Jičína z let 1457 – 1547, Východočeský sborník historický 2, 1992, s. 57-82; Tereza Siglová, „Soudové zisku nenesou“ Spory obyvatel městeček pardubického panství v 16. a 17. století, Brno 2009 (dizertační práce); Jaroslav Čechura, Kriminalita a každodennost v raném novověku (Jižní Čechy 1650-1770), Praha 2008.

⁵² Hana Vobrátilková, Knihy sporného soudnictví Starého města pražského před rokem 1620, Pražský sborník historický 33, 2004, s. 25-80; Z. Brátková, Pražské knihy.

⁵³ Hana Jordánková – Ludmila Sulitková, Kompetence rychtářského úřadu v Brně v předbělohorském období, in: Bronislav Chocholáč – Jiří Malíř (edd.), Pocta Janu Janákovi

trestního práva je možné využít z komparativního hlediska, poznat lokální specifika a konání obyvatel i okrajových skupin společnosti na hranici práva. Myšlení a chování novověkého člověka v situacích, kdy se provinil proti městskému právu. Předmětem následujících stran bude nastínění prohrěšků jindřichohradeckých obyvatel.

Pro trestnou činnost v Jindřichově Hradci jsem vyšla z typologie Jaroslava Pánka.⁵⁴ Autor se zaměřil na hrdelní soudnictví, které je sice specifické, přesto přínosné i pro účely utřídění trestů, které neskončily hrdelním rozsudkem. Nezařadila jsem první tři kategorie, kam spadají činy proti oficiální ideologii, proti panovníkovi a státnímu zřízení a proti pozemkové vrchnosti. Obdobné zmínky se v městské knize nevyskytují. Zaměřila jsem se na činy v rámci městské obce.

10. 1. Činy proti místní administrativě

Mezi tyto činy patří: a)urážka městské rady, b)neposlušnost vůči místním úředníkům, c)napadení (zabití nebo zranění) místního úředníka, d)urážka cechovní organizace, e)nedbalost při výkonu služeb obci, f)násilnosti v městském vězení, útěk z vězení.

a	b	c	d	e	f
4	8	0	1	2	3

Přestože městský soud měl zajišťovat sociální smír, mnohdy se sami jeho členové dostali do středu zájmu. Městskou radu totožnou s městským soudem tvořili v sledovaném období Jan Kecl, Baltazar Kožešník, Jan Šenhanzl, Pavel Kaplický, Kryštof Kasolar, Cyprian Pirchan, Petr Konvař, Abraham Perleb, Andreas Červenka, Ondřej Strejček, Petr Tomanový.

Urážky městské rady, když lidé „*osoby radní slovy tupili*“, se vyskytly ve formě nadávek na jednotlivé konšely i radu jako celek: „*Rasů nadal a v řit' se líbati dal, přitom*

Předsedovi Matice moravské, profesoru Masarykovi univerzity věnují k sedmdesátinám jeho přátelé a žáci, Brno 2002, s. 127-147, tytéž, Rychtářské knihy z Archivu města Brna jako významné prameny k výzkumu kriminality v raném novověku, Časopis Matice moravské 120, 2001, s. 175-186.

⁵⁴ J. Pánek, Městské hrdelní soudnictví, s. 712-713.

p. purkmistra s pány tím způsobem vycitil.“⁵⁵ Slovní útoky byly vedeny i na rychtáře. Opilý Kryštof kameník s dvěma vlachy „mluviti měl, aby toho rychtáře ten zabil, aby na jeho dům voheň síra přšel a všecko, aby mu shořelo.“⁵⁶ Nepamatoval se, ale slíbil, že „se ničímž zlým mstíti nechce.“ V jednom případě byl osočen Petr Konvař, „že nespravedlivě soudí.“ Z důvodu, že trest vězením stihl dotyčnou, která to o osobě úřední vypověděla, jsem tento případ zařadila mezi urážky městské rady. Vězení stihlo některé osoby rovněž pro neposlušnost, když nesplnili na ně delegované úkoly. Při poručení odevzdání vybraných peněz se tak stalo dvakrát. „Adam sladovník do trestání dán byl pro neposlušnost p[ana] purkmistra, když mu bylo poručeno berni složit.“⁵⁷ V druhém případě: „že sou mu poručili, aby peníze co od sousedů vybral a poznamenání podruhův, co s ním desátků má, sebou přines. Nic na poručení dáti nechtěl. Pro tu neposlušnost do trestání dán jest a propuštěn nemá býti, až peníze složí.“⁵⁸ Případy nedbalosti se dotýkaly opominutí hlásných. Nejprve hlásný zanedbal povinnost tím, že otevřel městskou bránu. V druhém případě na své místo poslal opilého. Nedbalost Václava Vejvody nahlásili hejtmané z Nového města, „že jest na hlásku opilého na místě svým dostavil, posílajíc k němu, aby jinšího poslal, toho pomínul ani sám přišedší nic neřekl, odtud odešel, což mu poručeno bylo tu zůstat, pro neposlušnost do trestání dán jest a zase té noci na hlásku jíti má. Přitom u vězení zapověděn jest pro dluh povinný.“⁵⁹

Pod urážku cechovní organizace se řadí následující zápis: „Starší tovaryši z řemesla soukenického žádali, aby Kodítků bratr skrze služebníka mého do trestání vzat byl pro nechování se k nim. Posměch, kterejž jim učinil, poslušnost zachovati nechtěl, práci svou jsem pro něho učinil a do trestání, kterěž na neposlušný sluší, dán jest.“⁶⁰

O podmínkách vězňených a snad nedbalostí nad jejich dohledem se dozvíme v případě úniku z vězení: „Valenta ode dveří šatlavních klíče vzavší sobě odevřel a pro pivo šel. Dveří otevřený nechal. Jedna vandrovní, kterážto se krádeže dopustila [...] ta

⁵⁵ SOKA Jindřichův Hradec, AM Jindřichova Hradce, inv. č. 234, sign. 187, kniha č. 164, fol. 10.

⁵⁶ Tamtéž, fol. 50.

⁵⁷ Tamtéž, fol. 57.

⁵⁸ Tamtéž, fol. 34.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ Tamtéž, fol. 3.

z vězení šatlavního příčinou Valenty ušla a se neurovnala.“⁶¹ V tomto případě se tak stalo z neopatrnosti. Nepořádek po uvěznění poté způsobil Urban Ekhart „do šatlavy se dostavší škody na zámcích, stolích, lavicích činil.“⁶²

10. 2. Činy proti životu a zdraví

K takovýmto případům se počítalo: a)vražda, b)vyhrožování vraždou nebo násilím, c)zabití, d)ublížení na zdraví, e)infanticidium, f)sebevražda.

a	b	c	d	e	f
0	12	0	32	0	0

Činy z této kategorie trestního práva se dle Žádného zápisů omezily v Jindřichově Hradci na pobídky k bití a různé pohrůžky: „*Jest mu pohrůžku bez všelijaké příčiny učinil a před lidmi mluvil, kde k němu přijíti moci bude, [...] že do něho nůž vraziti chce.*“⁶³ Pokud došlo k násilí, nevedlo až k usmrcení. Útoky byly činěny různými zbraněmi. Nožem byl veden útok pětkrát, tulich byl použit čtyřikrát, rapír čtyřikrát, píka jednou. Rovněž halapartnou se útočník oháněl a dvakrát využil ručnici: „*Radmírovští sedláci přivedli jednoho kluka, kterýž se dopustil v lese za voborou [...] 4 vystoupili na jednoho starýho a jej ručnicí bili, 3 jej stloukl o něj. Tři jsou utekli.*“⁶⁴ Nejvíce využívanými byly kordy, kterými se bilo šestkrát: „*S dobytejmi kordy v poli a na svobodné silnici se honili a bítí chtěli.*“⁶⁵ Ve výše zmíněných případech vidíme, že útočníci byli v přesile nebo síly byly přinejmenším vyrovnané. Útočník se ale ani neobával postavit se skupině, která byla sice neozbrojena, přesto početně útočníka převyšovala: „*Tovaryši řemesla soukenickýho a řeznickýho obvinili Štruble zlatníka, že jest nočního času jdouc oni spokojeni, k nim s dobitým kordem na ně udeřil, zlodějů, šelm nadal, mezitím jednoho ranil. O to jsou porovnáni takto. Štrubl zlatník, že toho se*

⁶¹ Tamtéž, fol.12.

⁶² Tamtéž, fol. 21.

⁶³ Tamtéž, fol. 9.

⁶⁴ Tamtéž, fol. 52.

⁶⁵ Tamtéž, fol. 67.

*dopustiti směl a s dobitým kordem na tovaryše sekal a jednoho ranil, za to dáti 1 kopu a druhý pro samé spokojení těm všechněm tovaryšům 30 grošů dáti připověděl, a tak sobě to vše rukou dáním odpustili.*⁶⁶ Rovněž se někteří odvážili vypravit před právo s kordem a tulichem. Tam jim byla však zbraň rychle odňata.

Pokud se těmito typy zbraní opatřila převážně jedna strana, která útok vedla či jím vyhrožovala, druhé straně nezbyvalo než se bránit holýma rukama či si obstarat předmět přímo na místě: *„Pavel Klaboušer obvinil Jakuba Ditricha, že jest na něj s tulichem bítí chtěl, a kdyby se mu polenem nezvrhl a sousedi nepřispěli, že je roztrhli, byl by ho probodl,[...] on Jakub tomu odepřel, že neměl mu nic učinit, nýbrž když jest Pavel na něho s polenem běžel, že se mu zavoří musel. Jest to mezi nimi zdviženo a sobě to odpustili a od toho dne, jestli, která strana, jak ženy jejich, tak také oni sobě jakou příčinu dali, o to slušně, který by se toho dopustil strestán býti má.*⁶⁷ Mezi další předměty, které si původci potyček na svou oběť pořídili, byly takové, které měl útočník v momentu po ruce. Patřilo sem zmíněné poleno, cihla, konvice, hůl a i přeslicí přes hlavu se oběti dostalo, když *„na ní ven s krámu, který mezi branami novoměstskými pronajatý mají, přeslicí hlavu udeřila a prorazila.*⁶⁸ Tento spor začal mezi dvěma ženami a narážkami na nepočetnost a nemanželský původ potomků. Po útoku přeslicí, manžel napadené, útočníci *„do toho krámu za vlasy vzal a bil.*“ Když poté i radní osobu hanlivě uráželi, skončili na dva dny v mučírně ve vězení. Na přímluvy byli propuštěni. Vícekrát se házelo kamením, kterým se například *„palec u ruky vyrazil.*“

Agresoři se obešli i beze zbraní a napadenému způsobili mnohdy nemenší újmu. Případy zbití a pohlavků se vyskytly četně krát. Do vězení byl dán jistý koželužský tovaryš *„od Václava Štíky, že jest manželce jeho, dva pohlavky dal.*⁶⁹ Sourozenci *„Šimona Pličky synové svou sestru vlastní, mladší poličkoval a starší jí nožem probodl.*⁷⁰ V útocích vedených na hlavu potom zaznamenávám takové, že *„za vlasy vzal a bil“* či výpověď typu *„že mu bradu vyrval a košili na něm potrhal.*“ V případě zmínek, na jakou část těla byly útoky vedeny, lze vyčíst vyjma již zmíněných, ještě

⁶⁶ Tamtéž, fol. 27.

⁶⁷ Tamtéž, fol. 24.

⁶⁸ Tamtéž, fol. 43.

⁶⁹ Tamtéž, fol. 39.

⁷⁰ Tamtéž, fol. 66.

oblast zad, „přes záda bil.“ Sem lze zařadit i případy „rapírem pláště probodl, na kabát se věšel“, které spadají rovněž do oblasti trupu.

Příčinnou rvaček se mnohdy stával nactiutrhačský výrok. Sousedské vztahy narušovalo vzájemné nadávání, poté „kamením přes plot na ní házela,“ z druhé strany „cihlou na ní hodila a ona popadší kamení zase na ní házela. Sousedi na to se dívavší jim domlouvali.“⁷¹ Objevily se případy, kdy se takový člověk, dostavil před dům svého soka a vyvolával jej na ulici k poměrování sil. V případě, pokud je poznamenáno místo konfliktu, jednalo se o ulici: „Ondra, syn nebožtíka Matle soukeníka obvinil, že jsou ho na svobodné silnici jdouce s pannou bezevší příčiny bili. Hůl, kterou v rukou měl, mu vzali a s ní udeřil. Na tom dosti nebylo, kamenem ho hlavu uhodil, až mu prorazil. Turkovýho syna, Puchederova syna a Pavla pro takový vejstupek jejich, do trestání dáni a s Ondrou se umluvíti o auraz mají.“⁷² Vnitřek domu se stával dějištěm konfliktu také: „P[an] Dědek obeslal Bartoše Štruflovýho, že jest do domu jeho přišel vopilej, s kordem šermoval, kdyby se byl neuhnul, byl by ho uťal, o to se potomně porovnali.“⁷³

Nejčastější výpovědi osob, které vyhrožovali jiným násilím a pobízeli je k boji, byla výmluva na svůj stav. Vypovídali, že „vopilej byl, trunkem přemožen, že z užralství se tak stalo.“ Hájili se, že z nepaměti tak údajně činili a poté toho litovali. Alkohol byl v novověku u soudu častou omluvou, protože „jest člověk mistrný, když opilý bývá.“⁷⁴

Trápení měl rychtář s jistým Jindrou, který nadělal mnoho škod, že je patrné, jak si rychtář oddechl, když ho dostihl. Rozsáhlejšího zápisu se mu dostalo 11. června 1611: „V pátek po božím těle Nikodým Straka zapověděl Jindru u vězení pro dluh povinný a sečtený 12 kop. Téhož dne dostavši se Jindra do vězení pro příčinu tuto, že jest se spolu s tovaryši s nimi o svatodušních svátcích dopustil a nočního času vody, které sousedi před domy vystavěli pro obhájení statečku, kdyby toho jaká potřeba byla a on to vylíval, lavičky jim lámal a přes ulice klády přenášel. Za druhý: nočního času do domu strejčkového se tloukl, odevřítí nechtěli, on požádá bez dovolení do domu vešel a dům sobě otevřel. Byvší pro to obeslaný. Za třetí: Ku právu s rapírem přišel, co se mu oznamovalo, nic dáti nechtíc, že nemá kdy, majíc k sobě vzatý rapír od práva odešel. Za čtvrtý: dne čtvrtěčního na den Božího těla služebníka mého v rapíry pobízel. Pokoje

⁷¹ Tamtéž, fol. 37

⁷² Tamtéž, fol. 30.

⁷³ Tamtéž, fol. 25.

⁷⁴ Tamtéž, fol. 42.

žádnýmu nedavší, až naposledy s Tomášem trubačem se pohodli i poprali v domu Tobiáše Klementa. Bylo pro mne poslané, on pak Jindra nedočkavší, coby sobě hospodář do něho stěžoval, z domu pryč mezi vojáky běžel a na rynku vším hlasem mluvil, Žádný rychtáři musil z kurvy syn bejti, jestliže za mnou mezi vojáky k Pavlovi Luňákovi nepudeš, i šel sem, on odtud opět utek, za ním sem chodil, až sem jej do vězení dostal.⁷⁵ Příklad pokračoval u městského soudu, kde byl osvětlen a doveden ke konci: „Jindra trubař byvší před Jich Milosti ppp: povolán z vězení do domu p[ana] primasa, ty časy p[ana] purkmistra Jana Kecle pro výstupek jeho, který jest se proti Bohu a právu dopustil. V ničemž neušetřil, když jest měl do vězení vzat býti jednou, druhý i třetí před právem utekl, naposledy z kurvysynu nadal toho sobě v nepaměť položil a že vopilej byl. Před přítomností ppp: mě prosil, abych mu to víceji ničímž zlým nepřipomínal a více toho čeho, že se tu dočinil na časy budoucí a věčné dopouštěti nechce. Na žádost a přímluvu ppp: sem to učinil a jemu odpuštěno.“⁷⁶

Z množství tohoto typu trestných činů, které se vyskytovaly napříč celým sledovaným obdobím, lze soudit, že fyzické potyčky byly ve městě téměř na denním pořádku.

10. 3. Činy proti majetku

Do této skupiny se řadí: a)loupež, b)žhářství, c)krádež, d)napomáhání při majetkové trestné činnosti, e)falšování, podvod, f)bezděčné způsobení majetkové škody.

a	b	c	d	e	f
0	0	10	0	1	1

K věcem neprávem přivlastněným se vyskytuje 10 případů. Ve všech případech se jedná o krádež, která byla učiněna bez vědomí poškozeného. Veřejná loupež nebyla zaznamenána ani jedna. Podněty od žalobníků přicházely na ztracené věci, které nacházeli v cizím vlastnictví. Při vyšetřování následovalo řetězení několika obvinění,

⁷⁵ Tamtéž, fol. 31.

⁷⁶ Tamtéž, fol. 32.

kteřá buďto měla odvést pozornost od podezřelého nebo vedla k dalším viníkům. Tak například Tomáš řezník obvinil koželuha, že u něj poznal své dvě skopové kůže. Že prý se mu ztratily dvě ovce, a tedy tvrdil, že ony kůže jsou právě z těch ovcí. Koželuh naopak tvrdil, že kůže koupil od hrobařky. Ta byla následně obeslána, aby se k činu přiznala. Oznámila ale, že to její sestra je přinesla a chtěla, aby je ona prodala.⁷⁷ Krádež ve větším měřítku se stala, když „Šindler Pod vrchem do vězení vzat a obilí, které pokradl Joachimovi Čechovi, pobráno i to, které v zahradě zakopaný měl.“⁷⁸ Šindler se přiznal, že kradl s Lorencem, který utekl. I ten byl nakonec spolu se svou ženou dopaden.

O lživosti tvrzení při krádežích cizího majetku vypovídá tento příklad. „*Ve čtvrtek po suchých dnech postních, Václava syn Pacovský obvinil Lazara žida, že čepici, kterou jest stratil, na něm ji poznal, což žid za odpověď dal, takovou čepici syn jeho v Praze na jarmarce koupil. On pak Pacovský se uvolil, že chce lidi ty, kteří jsou ji šili, od nich správu jistou pod pečetí rychtářskou přinésti. Bylo dovoleno. Přinesší takové psaní lidí těch vyznání. Jest čepice Pacovskému přisouzena, a že na to vynaložil, tomu vše žid vynahraditi musel, žid pak, že jest učinil a práv podvedl lživou řečí a neb správu, kterou dal, kde ji koupil, potomně se hned přitom poznal, že by jí od jednoho knapa koupil, za takovou nepravdivou správu do trestání dán byl.*“⁷⁹ V tomto případě se rovněž ukazuje, že ta strana, která spor prohrála, splácela všechny vynaložené výdaje. Mezi dalšími zcizenými předměty se nacházela turecká houně a stříbro. Další příklad je ukázkou přichycení pachatele při trestném činu: „*Jan Novák z Volešný ukrad pár punčoch Pavlovi Červenkovi punčocháři. Svý ženě je hned dal a ona s nimi pryč šla. Běževší za ní, zase jí je vzal. Tak Novák do trestání dán jest.*“⁸⁰

Bezděčné způsobení majetkové škody se stalo od učedníka, „*že jest mu [bednáři] svini k žádosti jeho do stáda hnal a ji tak mrskal, až jest se zadusila a umřela [...] měl to skrze čeládku svou opatřiti a ne jinejm poroučeti hnáti, a to když jest věděl, že jíti nemůže, neměl ji přes moc hnáti, nýbrž ji raději [v]zadu nechati pomalu jíti. Že to oba nerozumně učinili, povinni jsou obě strany škodu tu nésti.*“⁸¹

⁷⁷ Tamtéž, fol. 10.

⁷⁸ Tamtéž, fol. 68.

⁷⁹ Tamtéž, fol. 11.

⁸⁰ Tamtéž, fol. 66.

⁸¹ Tamtéž, fol. 23.

10. 4. Činy proti cti

K nečestným činům patřilo: a) křivé obvinění, b) urážka soukromé osoby.⁸²

a	b
4	47

Čest byla jedním z prvků, na které novověký člověk velice dbal. Byla předpokladem pro utěšené vztahy se sousedy, podmínkou pro úspěch v práci a zaměstnání, pro dobrou sňatkovou politiku či získání úřadu v městské společnosti.⁸³ Tento znak spořádaného života byl často předmětem soudních sporů. Zhanobený člověk, který neobhájil svou čest v soudním procesu, mohl přijít o svou živnost i společenské zázemí. V opačném případě, osobám, kterým se neprávem dostalo poškození cti, byly nějakým způsobem osočeny a bylo jim nadáno, „*jim na časy budoucí toho žádný vyzdvihovati nemohl.*“ Takovýmto výsledkem rozsudku se zhanobený člověk očistil a nemělo to být více připomínáno.

Případy pomluv a urážek osob jsou po dlužných záležitostech druhou nejpočetnější skupinou. Hanění na poctivosti se dostávalo mužům i ženám. U mužů se vyskytovala nejčastěji „šelma“. Vedle toho se objevovaly nadávky, které spojovaly dotyčného s nepočetnými řemesly, zpochybňovaly jeho původ, mravní chování či jej nařikaly z podvodu. U žen tomu bylo obdobně. Nejčastěji se vyskytovala urážka, která zpochybňovala mravnost a poctivost dotyčné.

Muži byli nejčastěji nazýváni „šelmou.“ V dalších případech se jim dostalo přívlastků v podobě „*krkavců, biřiců, rasů, z kurvy synů, parchantů, kurevníků, zlodějů, bláznů, pacholků, lotrů, hudlařů a fertarů, hunckufů.*“ Ženám se dostalo pojmenování typu: „*kurev vyhulených, tuplovaných, zvyjebených, kněžských, mlynářských, biřiček, mordírek, lhářek a zlodějek.*“

⁸² Z. Winter, Nekulturní list z historie kulturní. Studie o lidské nezdvořilosti, Za starodávných radnic II, Praha 1917, s. 29-58.

⁸³ Richard van Dülmen, Bezectní lidé. O katech, děvkách a mlynářích. Nepočestnost a sociální izolace v raném novověku, Praha 2003, s. 7.

Zaznamenané obhajoby při rozsouzení mají opakující se formu: „*Odepřel, že je za dobré poctivé lidi má, jako jiní lidé mají,*“ či „*že prve ona jemu šelem, kdyby prv nepočala a jeho s pokojem nechala, nebyl by toho mluvil.*“ Častěji se objevuje vzájemné nactiutřačství, již méně byly slovní útoky vedeny od jedné strany. Slovní konflikty nebyly jen mužskou záležitostí, přesto se objevovaly ve větší míře. Urážky na cti byly provázeny následně fyzickými potyčkami. Bezdůvodné narážky způsobovaly především alkoholem posílení jedinci, avšak k takovýmto výrokům se uchýlovali i ti, kteří v něm spatřovali nějakou příčinu. Jedná se například o výrazy typu „*lhářů a zlodějů.*“ Záznam ze 7. srpna 1610 ukazuje: „*V sobotu pro proměnění p. Krista zlatník obvinil na místě manželky své, Alžbětu sklenářku. Nadala jí kurev, a že zlodějova dcera jest. Přiznavší se k tomu, že jest to mluvila, ale kurevství na ní není žádnýho. Strany zlodějství, to že by on zlatník sám mluvit prve nežli jí sobě za manželku vzal, jestliže mu jí Adam sladovník, dceru svou za manželku nedá, že sobě dal list napsati a před duchovní právo jej položiti chce, a v něm psáno jest, že zlodějova dcera jest. To také svědkové vysvědčili, že to od něho před svatbou slyšeli, že se tím pochlubil.*“ V případě zlodějského původu výsledek zněl, že „*to mluvit směla.*“ Naopak v případě druhém, neopodstatněném, musela Alžběta žádat o odpuštění, načež se jí dostalo odpovědi: „*Jestliže by jakou příčinu, kterou k tomu podobnou dala, že to tak lechce mimo sebe nepustí, nýbrž nyní jí to vše odpouští.*“⁸⁴

U křivého nařčení vycházelo obvinění převážně z klevet. Poškozenému se přesto dostalo újmy na cti. Nemohlo být v takovýchto případech přesvědčivě rozhodnuto, jelikož bylo prezentováno to, co dotčený slyšel od někoho jiného, a tak byla postiženému čest soudně navracena. Takový případ křivého nařčení zaznamenává rychtář. Spor o vážnou věc, totiž o smrt člověka, byl vyřešen nakonec přátelským porovnáním. Všichni svědci i samotný „*řečník*“ odmítli, že něco takového učinili. Na opačné straně sporu stáli dva bratři: „*Kašpar Šifl obvinil Matouše Šifle bratra svého, že by měl formana zabít. On pak Matouš tomu odepřel, že toho není, ani toho nemluvil. Kašpar na něj prve právo složil. Podle toho mu Soukup dostavil Michala nožíře z Kamenice. Správu toho dal, že jest v přítomnosti Kašpara, Jaroš z Tábora mluvil v domu Adama Širmara, že to od něho Matouše Šifle slyšel, že by Kašpar formana zabil a peníze mu pobral a s nimi zbohatl. Téhož Jaroš tomu odepřel, že to nemluvil, než jeho*

⁸⁴ Tamtéž.

*Kašpara trestal.*⁸⁵ Jak vypadal případ, kdy strana nemohla dokázat své nařčení: „*Jiřík brněnský obvinil Adama Hlavaře, že jest pověděl, že by na zámku něco pobral, a s ním jsou se v pokoji zavřeli, a to že by Hynek Hlavař mluvití měl. On pak Hynek zapřel, že toho nemluvil. Adam nemajíc čím na něj prokázati a nevěda jak to jináč opatřit, poněvadž mu to zapřel. Žádal, aby v tom opatřen byl, slyšíc žalobu i odpor, že to nějaký básně jsou. Jest to mezi nimi umořeno a v nic obráceno.*“⁸⁶

Od pomluv mohla vzniknout i majetková škoda. V takovém případě přišel dotyčný o výdělek, protože způsobená újma vyvolaná lživou nebo nepodloženou informací, poškozovala pověst a odrazovala budoucí klienty: „*Tobiáš Plocar krejčí obvinil Rušanku, že jestli ho pomlouvati měla, že by škodu na šití šatů sukňě a kaliot učiniti měl a něco z toho sobě ušítí, nemoha to k němu přivésti, jeho zase v tom probůh žádala, aby jí to odpustil, že mu křivdu učinila, což na přímluvu a přítomných p: Kašpara krejčího a kardinála, jí to odpustil. A na časy budoucí žádný jiní jemu toho vyzdvihovati nemá. Pro ten vejstupek do trestání dána.*“⁸⁷

10. 5. Činy proti mravnosti

Proti mravnosti se provinili ti, kteří se dopouštěli: a) sodomie, b) incestu, c) cizoložství, d) smilstva, e) prostituce, f) hazardních her.

Z řady mravnostních deliktů je jich zaznamenáno pět. Dva záznamy se týkají „zmrhaných“ žen.⁸⁸ Krátký záznam, který pojednává o jisté Mariance, která byla obeslána, že se „zmrhala“. Na žádost a přímluvu jí toto chování bylo prominuto, a tak se vězení vyhnula.⁸⁹

⁸⁵ Tamtéž, fol. 41.

⁸⁶ Tamtéž, fol. 45.

⁸⁷ Tamtéž, fol. 32.

⁸⁸ Jaroslav Dibelka, Obranné strategie „zmrhaných“ žen na jindřichohradeckém panství v 17. a na počátku 18. století, *Historická demografie* 31, 2007, s. 149-172; též, *Reflexe a sebereflexe „zmrhané“ ženy na prahu novověku ve světle trestněprávních pramenů*, diplomová práce, České Budějovice 2004.

⁸⁹ Tamtéž, fol. 24.

V ostatních případech jsou obviněni muži, přičemž dva byli trestáni za obtěžkání, poslední za incest. Takto uvádí rychtář smlouvu o porovnání mezi Annou a Tomášem „*pro vejstupek, který jest se s ní dopustiti a jí obtěžkati měl. Měvši to svým bedlivým uvážením jednu, druhou stranu v tom napomínajíc, aby své duši neublížovali, a jeden každý pravdu oznámili. Ona vždy pravíc, že nejní vinější žádný jiný jako Tomáš. A s ní 4 krát činiti měl. On pak k své duši přijímal, že o tom neví, lečby z ožralství se to stalo, k čemuž ona Anna se znala, že opilý byl. Učinivši mezi nimi takové porovnání, poněvadž se obě strany k tomu znají, že z opilství skrze nepaměť a snad ďáblovým ponoukáním se přihodilo a ona o svou poctivost přichází.*“⁹⁰

O ostatních případech je pojednáno na jiných místech v jiných souvislostech, proto je zde neuvádím opakovaně.

10. 6. Ostatní

Vyjma výše zmíněných právních záležitostí se v knize nacházejí další záznamy, které nespádají pod žádnou z výše zmíněných kategorií. Patří sem dílčí záznamy typu, kdo byl propuštěn či vzat do vězení. O tyto úkony rychtář dbal v rámci jeho agendy. Dne 3. září 1610 si rychtář stěžuje, že „*Mikoláš Červenka z vězení propuštěn s poručení purkmistra Pavla Kaplickýho. Na jaký způsob, to já nevím, neb jest bez vědomí mého vydán. Na jaký způsob ptáti se.*“⁹¹ Následně opět „*bez vůle mý*“ propuštění a vydání z poručení pana primasa další poddaní, kteří se před třemi roky provinili a zběhli. Tyto případy značí nadřazenost rady a podřízenost rychtáře jako jejich služebníka, který měl vykonávat jejich rozhodnutí. Mnohdy o jejich úmyslech, jak vidíme, nebyl ani zpraven. Vzájemné vztahy mezi rychtářem a městskou radou tak nebyly vždy zcela idylické. Docházelo k vzájemnému vměšování do oddělených pravomocí. Jak bylo výše zmíněno, sám Jan Žádný se ocitl v městském vězení.

Další početnější skupinu, kterou nebylo možné zařadit do žádné z předchozích, jsem nazvala neřádné chování. V devíti případech, které jsem započítala do této kategorie, se provinilci dopouštěli přestupků typu veřejného pobuřování. „*Lída manželka kožešníka dostavši se do vězení pro přičinění její nevážné, kterých se na rynku dopustila a sebe*

⁹⁰ SOKA Jindřichův Hradec, AM Jindřichova Hradce, inv. č. 234, sign. 187, kniha č. 164, fol. 15.

⁹¹ Tamtéž, fol. 44.

sama napřed odkryla a obnažila, a na tu jistou, jakožto nestydatá žena sobě popleskávala. O to šatlavou i pokutou strestána byla.“⁹² Do vězení byli vzati rovněž, „dva pacholci a žena, že se do šatův ty pacholci ženských připravili a ta žena do mužských a po Nežárce do domův chodili. Tesařka majíc ještě druhou podruhyňi, ta je strojila, šaty půjčila. Sama byvší přítomna jejm vůli pustila. Spolu s těmi trestána vězením jest.“⁹³ Smířlivějšího konce se dostalo stranám v následujícím případě: „Jan Táborský a Marek soukeník na místě Anny manželky nebožtíka Petra Tomana obvinili Pavla, syna Petra Mládka, že před ním pokoje žádnýho míti nemůže, kdež se opije do domu jejího přichází, tak sobě činíc, jakoby tu již mocným hospodářem býti měl, což i před třema nedělni byvší tu v domě Anny Petrovi, stran obou ptali se mají-li spolu jaký slib, tomu odepřeli. Na to Pavel oznámil, že jí chce pokoj dáti a jestli jednou nohou do domu jejího vkročí, aby mu druhá upadla.“⁹⁴ Obě strany se rozešly v dobrém. On žádal, „jestliže jí v čem rozhněval, aby ona to odpustila.“ Naopak ona, „aby jí památku měl [...] připověděla nějaký prstýnek darovati.“⁹⁵

Zařadila jsem i oznámení, které rychtář poznamenal, i když se nemuselo nutně jednat o trestnou činnost, spíše o zprávy běžného života jedinců: „Písničku zpíval nenáležitou, bohatí se divili, kterak jsou se chudí lidi pozdili. Ohlíší se do vokna domu toho, odtud k Vondrovům šel a ona podbranná mu řekla, pěkně mládenečku. On dělal se, jako by neslyšel.“⁹⁶ O narušení klidu se postaralo rovněž pár osob, když „v noci v bláznovských šatech připraveni byli a vejskali.“⁹⁷

Potrestání viníků se zaměřovalo na tresty peněžité, vězení, vypovězení z města a trest hrdelní. Výrok vypovězení z Jindřichova Hradce si vyslechlo šest osob. Alina z Radmírova, která se „proti pánu Bohu a přikázání a vrchnosti svý se dopustila.“⁹⁸ Kominík z rozhodnutí hejtmana, „že ho tu trpěti nechce pro jeho chování.“⁹⁹ Dva chodci „bez opovědi po domech chodili a žádných listů oba neměli.“ Jakub někdy šafář „tři děvky obtěžkal, majíc na hrdle strestán býti, milost mu prokázána jest a toliko ku

⁹² Tamtéž, fol. 33.

⁹³ Tamtéž, fol. 61.

⁹⁴ Tamtéž, fol. 55.

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ Tamtéž, fol. 40.

⁹⁷ Tamtéž, fol. 10.

⁹⁸ Tamtéž, fol. 43.

⁹⁹ Tamtéž, fol. 22.

*příkladu jiným a toho dne od mistra popravního mu dán a od města s panství hradeckého i teleckého vypovědín. I jestliže by se dal najíti a tu se zdržoval, co mu prve naloženo bylo, má do vězení vzat býti a na hrdle trestán býti.*¹⁰⁰ Patřil sem i Martin Šindler, kterému bylo rovněž ušetřeno hrdlo a „*od města biřicem vyveden a vypověděn, více se tu dáti viděti nemá, a jestliže by kde na panství jemu zapověděném se dal najíti, má hned do vězení vzat býti a co ho potkati mělo, toho by neušel. Připověděl se tak zachovati.*“¹⁰¹

Dle sledu zápisů jsem se zaměřila na provinění Víta perníkáře. Jednání, přečiny a okolnosti kolem této osoby, které jsou v knize zaznamenány, bych následně přiblížila. Jeho individualita a provinění v zápisech vyčnívají nad ostatními přestupky. K jednomu z prvních záznamů patří 27. leden 1610, kdy byl Vít perníkář obviněn Janem Šenhanzlem, jedním z konšelů, „*že jest mu šelem nadal a lepší že jest nežli on.*“ Perníkář zapíral, že si z toho nic nepamatuje, že byl opilý. Dva svědci ale vypověděli, že se tomu stalo, a tak musel putovat do vězení a zaplatit 3 kopy a 32 grošů. Dne 21. listopadu 1610 „*Vít perníkář z vězení z pout se dobil i s pacholetem. Po pátý hodině v noci pryč ušel.*“¹⁰² Do Třeboně bylo posláno psaní, aby dohlédli na místního cihláře Janka Zacha, že u něj má Vít schované peníze. Pokud by se Vít objevil, aby si peníze vyzvedl, měl být hned stížen vězením. O dva dny později byl chycen a i s pacholetem přivezen do Hradce. Do vězení se dostal i Jakub Titrich, který Vítovi otevřel svůj dům, poté co utekl z vězení. Když byl dotazován, zda u něho nebyl, oznámil, že ho neviděl. 25. listopadu, po čtyřech dnech ve vězení, se Jakub přiznal. Ze dne 26. listopadu se dozvídáme více o Vítově útěku z vězení. Stalo se tak podplacením úředníka. Do vězení byl vzat člověk, na něhož padla domněnka, že „*k mříži s ním šeptal*“ den předtím, než Vít uprchl z vězení. Pomoci mu nemohl tím, že by mu něco donesl, a tak mu Vít poručil, aby on muškát daroval úředníkovi, ten se měl za něj přimluvit.¹⁰³

Několika zápisů se dostalo Vítovi perníkáři v roce 1611. „*V pátek po třech králích Vítovi perníkáři ortel čten byl. Do kola vpleten a k nebi vyzdvižen býti má z příčin, že jest švagrovou obcoval, s dcerami se obíral a je při sobě nosil. Z vězení se dobil a*

¹⁰⁰ Tamtéž, fol. 63.

¹⁰¹ Tamtéž, fol. 73.

¹⁰² Tamtéž, fol. 55.

¹⁰³ Tamtéž, fol. 56.

*z města v noci přes zed' městskou slezl a ušel.*¹⁰⁴ O pár dní později, ve čtvrtek 20. ledna, jindřichohradecký rychtář poznamenává svou korespondenci s rychtářem Janem Roubíkem ze Soběslavi. Nejprve líčí, čeho se Vít perníkář dopustil a následně oznamuje, že *„pro ten zlej skutek a nepravosti jeho, právem autrpným se přikročiti má.*¹⁰⁵ Od soběslavského rychtáře se tímto dožaduje popravního mistra. Následující sobotu *„Vít perníkář svůj konec vzíti měl.*¹⁰⁶ Protože se za něj ale poctiví lidé přimlouvali, měl být trest odložen do pondělí. Ten den, jak bylo uloženo, měl být ztrestán mečem. *„Tu při poslední hodině pan hejtmán mu oznámil, ználi se k těm věcem, co jest činil a mluvil. On že zná. I poněvadž se znáš, tehdy Jeho Milost pán náš tobě milost prokázal a hrdlo daruje. Což poděkovavši všechněm zase do trestání dán jest a truhlice jeho k smrti i sukno, (v) které jeho tělo ležeti mělo, poručeno, aby to v domě svej m choval a hledíc na to, aby tím snázeji na pána boha nezapomínal.*¹⁰⁷ Od vrchnosti mu dále bylo nařízeno po tři neděle u dveří kostelních v košili, v poutech a se svící v rukou, okolo oltáře činit ofěra. Až po tomto trestu byl propuštěn. Do komory odvedl 100 kop, z toho polovina měla jít na útraty za kata a další měla být užita dle vůle vrchnosti.¹⁰⁸

Na závěr ještě krátký vhled do genderové problematiky v soudnictví. Postavení mužů a žen v novověku není možno v mnoha ohledech řadit sobě naroveň. Ženy neměly přístup do úřadů. V některých případech muži vystupovali ve sporech za své ženy (*„na místě své manželky obvinil“*). Převážně se ale měšťanky obhajovaly a přely samy. V takových případech se nevyskytují genderové rozdíly.

Dalšími skupinami, které nebyly plně rovnocenné, byli židé a cizinci (vlaši).¹⁰⁹ V Jindřichově Hradci bylo usazeno několik židovských rodin. I jejich členové se za dobu působení Jana Žádného ocitli mezi obviněnými. Lazar žid se objevuje v patnácti případech z celkových 25, ve kterých židé figurují. Řešení finančních záležitostí se dostávalo značné převahy, přičemž židé se objevovali na obou stranách sporu. Nařčení přišlo i ve formě krádeží. Specifický příklad se však netýká židů místních, ale Davida

¹⁰⁴ Tamtéž, fol. 61.

¹⁰⁵ Tamtéž, fol. 63.

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ Tamtéž, fol. 67.

¹⁰⁹ F. Teplý, Dějiny II/3, s. 195-235.

z Prahy a Jakuba ze Skutče.¹¹⁰ Ti ve městě kradli a vydávali se za podomní obchodníky, kteří nakradená anglická sukna prodávali. Při chycení chtěl David z Prahy ještě do bláta uschovat 11 klíčků, dva pilníky a zámek. Poté, co dorazil soběslavský kat, vyznali, že si falešně tyto předměty vyrobili. Jakub ze Skutče byl odpraven provazem, druhý vypovězen z města. Stejný osud jako jeho spolupachatele by jej potom dostihl, kdyby se u města znovu objevil.

Se zápisy o vlašských obyvatelích Jindřichova Hradce se setkáme v knize také, konkrétně v 23 případech. Vlaši, kteří přišli ze severní Itálie, se ve městě uplatňovali převážně při stavebních pracích. Jejich přičiněním vznikly v Hradci mnohé stavby. Spory se týkaly právě náplně jejich práce, o vykonané dílo, o nezaplacení od podružství. Od měšťanů se jim dostávalo označení lidí s nepřilíš mravným charakterem, což dokládá i následující záznam. Jistá děvečka z Bystřice si stěžovala na Antona vlacha, že *„u něho sloužila, k ní se nenáležitě choval a za věci neslušné ji žádal a mocí chtěl [...] ona pak pamatujíc na svou počestnost ze služby vystoupila.“*¹¹¹

11. Závěr

Analyzovaná jindřichohradecká soudní kniha z let 1610 až 1618 obsahuje celkem 786 zápisů. Snažila jsem se představit soudní agendu napříč jedním rychtářským obdobím, kdy tento úřad zastával Jan Švenda. Převážná většina zápisů se věnovala obeslání, obvinění o dluhy. Peněžitý byl v převážné většině i trest. Ostatní trestné činy jsem pro přehled rozdělila do kategorií a ojedinělé případy konkrétně uvedla, jak je rychtář poznamenal. Alespoň podle zaznamenaných případů vyplynulo, že hříšníci byli dopadeni a stihl je podle norem náležitý trest. U některých byl po přimluvách zmírněn i zrušen. Zápisy ale rovněž ukázaly, jak se rychtářské pravomoci dostávaly do závislosti na městské radě. Záměrem práce bylo ukázat fungování soudnictví spolu s přestupky dobových norem, kterých se novověký městský člověk dopouštěl.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 203.

¹¹¹ SOkA Jindřichův Hradec, AM Jindřichova Hradce, inv. č. 234, sign. 187, kniha č. 164, fol. 17.

12. Seznam pramenů a literatury

Nevydané prameny:

Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, AM Jindřichova Hradce, inv. č. 234, sign. 187, kniha č. 164 (městská soudní kniha 1610 – 1618).

Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, AM Jindřichova Hradce, inv. č. 75, sign. 46, kniha č. 6 (instrukce)

Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, AM Jindřichova Hradce, inv. č. 99, sign. 200, kniha č. 30 (radní manuál 1610 - 1614).

Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, AM Jindřichova Hradce, inv. č. 100, sign. 201, kniha č. 31 (radní manuál 1615 – 1619).

Státní oblastní archiv v Třeboni, pracoviště Jindřichův Hradec, Rodinný archiv Slavatů, inv. č. 184, kniha č. 27 (urbář 1613).

Vydané prameny:

Jireček, Josef (ed.), Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich Summou od M. Pavla Krystyana z Koldína, Praha 1876.

Jireček, Josef (ed.), Paměti nejvyššího kancléře království českého Viléma hraběte Slavaty z Chlumu a z Košumberka, vladaře domu hradeckého, pána na Hradci Jindřichově, Stráži, Telči, Žirovnici a Mělnice, nejvyššího dědičného šenka Království českého, císařův Ferdinanda II. a III. skutečného tejného raddy a komorníka, rytíře Zlatého rouna (nar. 1. prosince 1572, zemř. 19. ledna 1652) od L. 1608 do 1619 I-II, Praha 1866 – 1868.

Rezek, Antonín (ed.), Zápisky Viléma Slavaty z let 1601 – 1603, Praha 1887.

Literatura:

Běhalová, Štěpánka – Fůrbach, František, Vlastivědná a historická literatura o Jindřichově Hradci, Jindřichův Hradec 2004.

Bělič, Jaromír – Kamiš, Adolf – Kučera, Karel, Malý staročeský slovník: příručka ke studiu na filozofických a pedagogických fakultách, Praha 1979.

Brátková, Zlata, Pražské knihy svědomí z konce 16. století, Pražský sborník historický 31, 2000, s. 5-36.

Bůžek, Václav (ed.), Poslední pání z Hradce, České Budějovice 1998 (=Opera historica 6).

Bůžek, Václav – Hrdlička, Josef, Dvory velmožů s erbem růže: Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce, Praha 1997.

Bůžek, Václav – Král, Pavel (edd.), Člověk českého raného novověku, Praha 2007.

Čechura Jaroslav, Kriminalita a každodennost v raném novověku: jižní Čechy 1650 – 1770, Praha 2008.

Dibelka Jaroslav, Obranné strategie „zmrhaných“ žen na jindřichohradeckém panství v 17. a na počátku 18. století, Historická demografie 31, 2007, s. 149-172.

Dibelka, Jaroslav, Reflexe a sebereflexe „zmrhané“ ženy na prahu novověku ve světle trestněprávních pramenů, diplomová práce, České Budějovice 2004.

Filip, Václav – Víta, Bartoloměj, Okresní archiv v Jindřichově Hradci. Průvodce po fondech a sbírkách, Jindřichův Hradec 1959.

Filip, Václav, Průvodce po archívních fondech a sbírkách, Praha 1980.

Francek, Jindřich – Šimek, Tomáš, Hrdelní soudnictví českých zemí: Soupis pramenů a literatury, Praha 1995.

Francek, Jindřich, Soudní kniha města Jičína z let 1457 – 1547, Východočeský sborník historický 2, Pardubice 1992.

Himl, Pavel, Zrození vagabunda: neusedlí lidé v Čechách 17. a 18. století, Praha 2007.

Hledíková, Zdeňka – Janák, Jan – Dobeš, Jan, Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost, Praha 2007.

Horna, Richard, Pranýř: o některých zachovaných pranýřích v našich a okolních zemích, Praha 1941.

Hrdlička, Josef, Víra a moc. Politika, komunikace a protireformace v předmoderním městě (Jindřichův Hradec 1590 – 1630), habilitační práce, České Budějovice 2009.

Jirásko Luděk, Jindřichův Hradec, Praha – Litomyšl 2007.

Jirásko, Luděk, Z historie jindřichohradeckého pranýře, Jindřichohradecký vlastivědný sborník 2, 1990, č. 2.

Jireček, Josef, Zprávy některé o mravech českých šestnáctého věku, ČČM 1864, s. 17-35, 24-26.

Jordánková, Hana – Sulitková, Ludmila, Rychtářské knihy z Archivu města Brna jako významné prameny k výzkumu kriminality v raném novověku, Časopis Matice moravské 120, 2001, s. 175-186.

Jordánková, Hana – Sulitková, Ludmila, Kompetence rychtářského úřadu v Brně v předbělohorském období, in: Bronislav Chocholáč – Jiří Malíř (edd.), Pocta Janu Janákovu Předsedovi Matice moravské, profesorovi Masarykovi univerzity věnují k sedmdesátinám jeho přátelé a žáci, Brno 2002, s. 127-147.

Kadeřábek, Josef, Protireformace Slaného v letech 1610-1635 a její dopad na sociální vazby radních, Historická demografie 33, 2009, s. 9-44.

Kapras, Jan, Přehled právních dějin zemí České koruny, Praha 1922. Přehled právních dějin zemí České koruny. Díl první, Právní prameny a dějiny státního zřízení doby předbělohorské

Klabouch, Jiří, Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo), Praha 1967.

Kocánová, Barbora – Tomas, Jindřich, Městská kniha Litoměřic (1341) – 1562: v kontextu písemností městské kanceláře, Ústí nad Labem 2006.

- Ledvinka, Václav, Úvěr a zadlužení feudálního velkostatku v předbělohorských Čechách: (finanční hospodaření pánů z Hradce 1560-1596), Praha 1985.
- Malý, Karel, K českému trestnímu právu 15. - 16. století, Praha 1962.
- Malý, Karel, Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Praha 2005.
- Malý, Karel - Sivák Florián, Dějiny státu a práva v Československu (do roku 1918) I, Praha 1988.
- Malý, Karel, České právo v minulosti, Praha 1995.
- Malý, Karel, Městské právo v 16. - 18. století v Evropě: sborník příspěvků z mezinárodní konference uspořádané právnickou fakultou UK ve dnech 25. - 27. září 1979 v Praze, Praha 1982.
- Muk, Jan, Kapitoly z minulosti Jindřichohradecka, Jindřichův Hradec 1970.
- Muk, Jan, Z historie některých hradeckých domů, Jindřichohradecký kulturní zpravodaj 1977, č. 1.
- Muk, Jan, Spor o češtinu před právem města Jindřichova Hradce 1612, Jihočeský sborník historický 5, 1932, s. 115-117.
- Muk, Jan, Jak se poněmčoval Jindřichův Hradec, Jindřichův Hradec 1933.
- Novák, Josef, Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Jindřicho-hradeckém, Praha 1901.
- Orth, Jan, Nástin historicko-kulturního obrazu Jindřichova Hradce od r. 1618 až do sklonku minulého století, Jindřichův Hradec 1883.
- Ottův slovník naučný
- Pánek, Jaroslav, Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách (Výsledky, problémy a perspektivy studia), Československý časopis historický 32, 1984, s. 693-728.
- Pánek, Jaroslav, Česká města v 16. - 18. století: sborník příspěvků z konference v Pardubicích 14. a 15. listopadu 1990, Praha 1991.

- Poddanská města v systému patrimoniální správy: sborník příspěvků z konference v Ústí nad Orlicí 12. – 13. září 1995, Ústí nad Orlicí 1996.
- Roedl, Bohumír (ed.), Svědectví z morového času. Kniha svědeckých výpovědí u městského soudu v Žatci z let 1580-1587, Praha 2003.
- Rull, František, Monografie města Hradce Jindřichova, Jindřichův Hradec 1875.
- Siglová, Tereza, „Soudové zisku nenesou“, Spory obyvatel městeček pardubického panství v 16. a 17. století, dizertační práce, Brno 2009.
- Teplý, František, Dějiny města Jindřichova Hradce I-II, Jindřichův Hradec 1927-1936.
- Tinková, Daniela, Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa, Praha 2004.
- Van Dülmen, Richard, Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočestnost a sociální izolace v raném novověku, Praha 2003.
- Van Dülmen, Richard, Kultura a každodenní život v raném novověku, vesnice a město (16. – 18. století) II, Praha 2006.
- Vaněček, Václav, Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945, Praha 1964.
- Vobrátilková, Hana, Knihy sporného soudnictví Starého Města pražského před rokem 1620, Pražský sborník historický 33, 2004, s. 25-80.
- Vondruška, Vlastimil, Katovny a mučírny, Praha 1993.
- Winkelbauer, Thomas, Konfese a konverze. Šlechtické proměny vyznání v českých a rakouských zemích od sklonku 16. do poloviny 17. století, Český časopis historický 98, 2000, č. 3, s. 476–540.
- Winter, Zikmund, Zlatá doba měst českých, Praha 1991.
- Winter, Zikmund, Z knih města Hradce Jindřichova, Ze starodávných radnic I, Praha 1917, s. 295-334.
- Winter, Zikmund, Kulturní obraz měst českých: Život veřejný v XV. a XVI. věku II, Praha 1892.

Winter, Zikmund, Nekulturní list z historie kulturní. Studie o lidské nezdvořilosti, Ze starodávných radnic II, Praha 1917, s. 29-58.

13. Obsah

1. Úvod.....	1
2. Město a vrchnost.....	1
3. Městské právo a správa.....	3
4. Pohled do města.....	6
5. Městské knihy.....	10
6. Rozbor.....	11
7. Rychtář Jan Švenda neboli Žádny.....	12
8. Kvantifikace.....	14
9. Civilní právo.....	16
10. Trestní právo.....	18
10.1 Činy proti místní administrativě.....	19
10.2 Činy proti životu a zdraví.....	21
10.3 Činy proti majetku.....	24
10.4 Činy proti cti.....	26
10.5 Činy proti mravnosti.....	28
10.6 Ostatní	29
11. Závěr.....	33
12. Seznam pramenů a literatury.....	34
13. Obsah.....	40